- Emanciparea ființei umane din postura de sclavie materială și spirituală. Demascarea pseudo-zeilor.
- Redobândirea darului nemuririi și de a dirija propria viață sau destin.
- Reabilitarea abilităților de a zbura și de a fi invizibil, capacitatea de a înfrunta bariera temporală și spațială.

Surprinde gradul de veridicitate și actualitate expus de mituri. Chiar într-o lume postmodernă, mitul continuă să ofere mesaje existențiale valoroase.

BIBLIOGRAFIE

1. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Societatea Biblică Interconfesională din România, 2000.
2. Hesiod, *Naşterea Zeilor (Teogonia), Munci şi zile, Scutul lui Heracles*, Editura Univers, Bucureşti, 1973.
3. Kernbach, Victor, Dictionar de mitologie generala, Editura: Albatros,1995
4. Kernbach, Victor, *Miturile esențiale*, Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1996.
5. *Popol Vuh. Las antiguas historias del Quiché*, Fondo de Cultura Económica, México, 1952.
6. Vasile, Lovinescu, *Dacia Hiperboreană*, Chișinău, Universitas, 1993, p. 29-30.
7. Vulcănescu Romulus, *Mitologie română*, Editura Academiei, Bucureşti, 1985, p. 256.
8. *Древние мифы о происхождении человека*, https://antropogenez.ru/article/1086/ (vizitat 9.05.2021)

INDIA, LIANT A DOUĂ TRASEE CREATIVE: ELIADE ȘI HESSE

INDIA, LINKING TWO CREATIVE PATHS: ELIADE AND HESSE

Viorica Zaharia, doctor, conferențiar univ.,
UPS „Ion Creangă”din Chişinău
Viorica Zaharia, PhD, associate professor,
SPU „Ion Creangă”, Chişinău
ORCID: 0000-0002-0698-2223

CZU 821.135.1.09+821.21.09

Abstract

The destinies, including the creative ones, of two of the most important writers of the 20th century, Mircea Eliade and Herman Hesse, have many affinities. What unites these two literary destinies? In the case of both, the impact with literature takes place in the fragile years of childhood, and the passion for the land of the Vedas and the Upanishads is attested in both writers' works with the same intensity. The two creators even share the idea that the East is the cradle of all civilizations. In the case of both, the main sources of inspiration are the events of personal life, and cultural and religious syncretism is imposed by consistency and uniqueness in their thinking and work. One of the common aims of these two writers is to change the Western mentality by discovering and understanding the Eastern mentality.

Key-words: Mircea Eliade, Herman Hesse, biographical character, literary destiny, oriental civilization, India, philosophical ideas.

Promotori ai romanului metafizic, cu mari contribuții la înnoirea genului romanesc și la eliberarea sa de rigorile romanului realist, doi importanți scriitori ai primei jumătăți de secol amterior, Herman Hesse și Mircea Eliade, vor promova originalitatea și unicitatea acestui tip de roman. Ce le unește pe cele două trasee creative și destine literare?

În cazul amândurora, impactul cu literatura are loc în anii fragezi ai copilăriei, doar că sursele de cultivare a acestor interese au fost diferite. Eliade a fost încurajat de profesorii săi, iar Hesse de bunic. În ambele cazuri părinții au fost cumva îngrijorați de calea pe care le porneau copiii. Tatăl lui Eliade era îngrijorat de starea vederii acestuia, care se înrăutățea nu după ani, ci după zile și îi interzicea lectura de lungă durată. Părinții lui Hesse își vedeau copilul mai degrabă un om de științe sau un misionar ca și ei, nicidecum un poet debutant, iar mai apoi romancier și filosof. Din lipsa interesului pentru materiile școlare, Hesse începe procesul de auto-educație și auto-învățare prin intermediul literaturii, avându-l drept model spiritual pe Goethe. Același proces decurge și în viața scriitorului român, doar că motivațiile au fost diferite. Eliade, inspirat de Papini și Frazer, începe să învețe singur limbile italiană și engleză, apoi vor urma persana, ebraica, sanscrita.

Prima operă a lui Eliade a fost publicată pe când adolescentul avea 14 ani. E vorba de *Inamicul viermelui de mătase*, iar în anii următori ai adolescenței publică *Cum am găsit piatra filosofală* și *Romanul adolescentului miop*. În cazul lui Hesse, menționăm că acesta a avut nevoie de mai mult timp pentru a se iniția în arta scrisului. Nu era convins pe deplin că aceasta îi este vocația, deoarece meseria de scriitor i se părea prea dificilă pentru umerii săi firavi. În pofida evenimentelor care i-au marcat viața nu în cea mai bună direcție, Hesse publică la 24 de ani o mică carte de poezii, într-un tiraj limitat. Succesul debutului său literar a contribuit la reînnoirea imaginii de sine și l-a revitalizat pe poetul începător. Astfel că doi ani mai târziu, publică cunoscutul roman *Peter Camenzind*, care îi deschide accesul în lumea scriitorilor cu renume. Pasiunea pentru țara Vedelor și Upanișadelor este atestată la ambii scriitori cu aceeași intensitate. Inițial au cunoscut-o din cărți, au descoperit-o cu fervoare, au admirat-o și au explorat-o cu puterea minții. Soarta îi oferă scriitorului german oportunitatea de a călători în India. Hesse era fascinat de cultura și mitologia indiană, dar contactul cu ea nu a fost așa cum și-a închipuit de sute de ori. Din contra, la primul contact a avut impresia că India nu l-a acceptat, de aceea se hotărăște să mai plece o dată să exploreze Orientul. Eliade în schimb obține o bursă din partea statului și pleacă să descopere spiritualitatea indiană. Evenimentele care s-au petrecut în orășelul Calcutta, dragostea imposibilă și simțul vinovăției îl fac să se întoarcă în țară după ce a stat câțiva ani acolo. Contactul cu civilizația indiană l-a metamorfozat și l-a marcat pentru tot restul vieții pe filosoful și scriitorul Eliade. Imaginea Indiei, cultura ei se regăsesc adesea în *Jurnalul* său, în *Memorii* sau în romane. Bogăția simbolistică a Indiei îi face pe cei doi autori să-și împânzească lucrările cu simboluri specifice acestei vechi și bogate civilizații.

În cazul ambilor prozatori, principalele surse de inspirație le constituie evenimentele din viața personală. Creând zeci de personaje, Hesse și Eliade și-au multiplicat personalitățile, creând de fapt niște alter-egouri. Notițele *Jurnalelor*, corespondențele, sunt lucrări auto-critice, în care își exprimă gândurile și ideile filosofice. Caracterul biografic al operelor celor doi a fost și este sesizabil pentru cei care i-au cunoscut personal sau pentru cei care le cunosc opera în profunzime. Romanele de tip jurnal au contribuit la lărgirea publicului cititor. Impresiile și gândurile personale au devenit ale personajelor create. Ideile filosofice a ambilor se nasc din coliziunea cu operele marilor filosofi germani Hegel, Schlegel sau Shopenhauer. Asemeni acestora, Hesse și Eliade au căutat să afle adevăruri supreme, să se scufunde în

istoriile civilizațiilor pentru a cunoaște și pentru a trăi prezentul. ȘI unul , și celălalt văd starea socială a lumii dintr-o perspectivă deplorabilă, mai ales în Occident, unde monstruozitatea tehnlogizării ajungea acaparantă.

Cei doi creatori împărtășesc ideea că Orientul este leagănul tuturor civilizațiilor. Pentru ambii, misticitatea originară încă mai domină aici, iar oamenii sunt încă puternic influențați de acest lucru. Simbolismul este interpretat foarte subtil, oamenii căutând un sens ascuns în orice fenomen. Legătura cu natura este strânsă. Popoarele orientale încă mai păstrează credința că natura este cea care i-a creat și că toate fenomenele cotidiene se supun forțelor naturii. Și unul, și celălalt se pronunță împotriva civilizației europene, motivându-și împotrivirea prin insensibilitatea acesteia și lipsa valorilor umane. Aceste revolte interioare ale lor sunt declanșate de cele două Războaie Mondiale astfel încât Eliade se refugiază în lecturi, în studiul istoriei religiilor, iar Hesse întreprinde acțiuni de a stopa violența provocată de conflagrațiile amintite. Germanul scrie sub pseudonim, vorbind în numele unui popor, dar nimeni nu îl aude. Se adresează direct forțelor germane pentru a reveni la valorile spiritual-umane, dar se ciocnește de respingerea și răutatea compatrioților săi, atitudine ce-l determină să renunțe la atitudinea sa combativă.

Sincretismul cultural și religios se impune prin consecvență și unicitate. Studiile în aceste domenii îi determină pe cei doi să scrie o serie de eseuri de analiză, care, mai târziu, vor servi drept imbold și sursă de inspirație pentru scriitori debutanți. Altă caracteristică comună ce caracterizează opera hesseană și cea eliadescă este combinarea elementelor religioase și mistice din culturi diferite sau discrepante. Discrepanța este vizibilă atunci când sunt combinate elemente simbolice aflate în opoziție sau care au o legătură tainică: Demian, care este un Lucifer deghizat, Eva, mama originară, sau Knulp, care este un permanent luptător pentru independență, pe când numele său se traduce „slugă”. Eliade acordă importanță simbolisticii compotamentale. Ileana Sideri este întruchiparea modernă a ființei miraculoase Ileana Cosânzeana. Mihai Viziru, țiganca din nuvela „La țigănci”, doctorul Zerlendi reprezintă doar câteva dintre personajele care s-au afirmat contra timpului și care au reușit să evadeze din temnița cronologicului. Simbolismul alegoric ocupă un loc frontal în procesul creației și este utilizat pentru a trezi în conștiința oamenilor simțul responsabilității, simțul libertății spirituale, simțul valorificării istoriei și culturii.

Tematica operelor lui Eliade și Hesse este diversă. Tema dragostei, spre exemplu, este abordată din perspective filosofice și chiar sociale. Dragostea pentru istorie, pentru viață, pentru țară, pentru religie și, în final, dragostea pentru persoana iubită reprezintă aspectele acestui sentiment mirific. Subiectul amoros este prezent în majoritatea operelor lor, doar că obiectele dragostei pot fi de natură diferită. Dragostea pentru existență, setea pentru viață, promovarea sentimentului de respect și protecție pentru planeta-mamă este discutată în *Lupul de stepă*. Situația socială existentă la momentul dat, situația peronală l-au determinat pe Hesse să scrie această lucrare, care reprezintă un tip de îndemn pentru a fi recunoscători sursei de existență. Dragostea pentru absolut se regăsește la Eliade prin modul de gândire al lui Mihai Viziru, la Hesse prin Knulp și Siddhartha, personaje care se află într-o căutarea permanentă a unor limite invizibile sau chiar inexistente. Dragostea pentru sine promovată de „huliganii” lui Eliade, dragostea pentru sexul opus care în măsuri diferite este prezentă în toate aceste

lucrări, chiar dacă nu este sentimentul de bază. Erosul nu este conceput într-o manieră romantică, dar este puternic spiritualizat, alcătuind un veritabil instrument de cunoaștere a lumii. Maitreyi și Gertude, Ioana Viziru și Rosshalde reprezintă modelele și obiectele unei iubiri tragice sau imposibile.

Istoria își are traiectoria sa în creațiile celor doi. Evenimentele istorice au fost reflectate în lucrările lor ca indicii ale realității și ale neliniștii față de situația existentă. Roazboaiele Mondiale au lăsat amprentă și în Bucureștiul lui Eliade, și în lumea imaginară hesseană. Tema naturii este o altă trăsătură comună, deoarece ambii fac apel la cultura orientală, în care elementele naturii sunt înzestrate cu o forță supremă. Aceste elemente constituie o sursă de existență și învățare. Maitreyi se adresesază pământului ca unei mame originare, iar Siddharta are ca maiestru spiritual un fluviu. Scriitorii accentuează în acest fel legătura de interdependență dintre om și natură. Natura nu ar putea exista fără om și omul fără natură nici atât. Caracterul filosofic al operelor se simte din primele pagini. Cu toate acestea, cei doi autori nu fac exces de idei filosofice despre viață și moarte, dar într-un mod subtil, prin acțiuni și idei simbolice, transmit cititorilor adevăruri ascunse și valoroase lecții de viață.

Hesse și Eliade au elaborat noi procedee în tehnica scrierii unui roman, combinând latura epică cu dimensiunea ontologică. Lucrările lor vizează întrebări privind condiția omului în lume, nu în societate, deoarece societatea este văzută de ei ca un prizonierat, sau întrebări antropologice. Asemeni personajelor lui Stendhal sau Malraux, personajele hesseene și eliadești alcătuiesc o categorie aparte, deoarece se află într-o nesfârșită goană pentru adoptarea unei viziuni de percepere a lumii. Se deosebesc și prin faptul că își adoptă viziuni proprii, dar nu o redau pe cea a naratorilor. Sunt antrenate într-un permanent examen al subconștientului, deoarece aceasta este dimensiunea pe care aspiră să o perceapă, prin auto-interogări sau interviuri cu propriile gânduri.

Unul dintre obiectivele comune celor doi scriitori este schimbarea mentalității occidentale prin descoperirea și înțelegerea mentalității orientale. Ambii sunt de părerea că Occidentului îi lipsește arhaicitatea și că se pierde în labirintul tehnologizărilor, menționând, indirect în opere, că în Vest păstrarea culturilor tradiționale este considerată un obicei primitiv. Noua orientare preconizată evoluează în același tempou cu istoria contemporană. Țările orientale, numite și „țări în curs de dezvoltare” trec printr-o analiză repetată, ce vizează toate sferele de activitate. Acest procedeu influențează negativ percepția valorilor cultural-occidentale. În consecință, ele nu mai sunt modele esențiale sau sunt percepute greșit și apare dispersia în lumea culturală. Mircea Eliade este poziționat contra acestui fenomen și afirma: „Noi dorim să răsturnăm termenii comparaţiei, să ne situăm în exteriorul civilizaţiei noastre şi momentului său istoric şi să le judecăm din perspectiva altor culturi şi altor religii." [8, pag. 61]

În perioada în care intelectualitatea europeană își promova propriile valori, Eliade și Hesse își îndreaptă atenția spre Orient. Evenimentele din prima jumătate a secolului al XX-lea le influențează drastic conștiințele, ei devenind tot mai decepționați de principiul superiorității caracteristic europenilor. În viziunea hesseană, spre exemplu, Orientul emană senzualitate și sensibilitate, în defavoarea unui Occident sclerozat și amenințat să rămână fără trecut. În unele articole, ambii scriitori critică dur mentalitatea europeană din cauza încăpățânării de a-și

schimba punctul de vedere și îndeamnă spre o răsturnare a percepțiilor din trecut. Aceste idei au fost menționate direct în articolele și eseurile publicate, iar indirect prin comportamentele și modurile de gândire ale personajelor. Eliade, cunoscut ca un observator profund al temporalității și civilizației, scria: „Privind în urmă, de la cel dintâi contact cu metafizica, 1923, până acum, luând în seamă situaţia mea oarecum privilegiată de a fi interesat de istoria religiilor şi de ştiinţă, cred că foarte puţini vor putea înţelege de ce am dreptul să spun că Europa spirituală e în majoritate, o ceată de colecţionari sau de submediocri, neştiind ce vor şi ignorând complet principiile cunoașterii" [2, pag. 165-166].

Hermeneutica lui Eliade și cea a lui Hesse reprezintă un ansamblu de concepții extraeuropene. Trăsătura de bază a acesteia este valorificarea unui obiectiv existențial. Acest fenomen îi insuflă creației doza de vitalitate necesară. Dacă nu cunoaștem biografiile și teoriile acestor doi filosofi, există riscul să înțelegem doar parțial mesajul operelor pe care le-au lăsat. Istoricul religiilor consideră că „…doar istoria este capabilă să descifreze universurile necunoscute pe care Occidentul le mai poate descoperi" [7, pag. 126] și încearcă să deschidă ochii gândirii occidentale: „Eu încerc să deschid Occidentalilor ferestre spre alte lumi, chiar daca unele din aceste lumi s-au prăbușit de zece mii de ani" [3, pag. 414].

Hermeneutica hesseană face apel la modul de gândire și de percepere a diversității culturale, pronunțându-se pentru stabilirea unui dialog viabil ca punte de legătură între popoare. De aceeași părere este și Eliade, menționând că „Acest dialog este inevitabil, el este înscris în însăşi determinarea istoriei" [8, pag. 62]. Mijloacele de realizare a acestui procedeu sunt multiple: cunoașterea și înțelegerea altor culturi, adoptarea unui limbaj capabil să redea realitatea umană și valorile spirituale promovate de alte națiuni. Prin romanul „Maitreyi", Eliade realizează o conexiune dintre două culturi, eșuată în cele din urmă din cauza diferențelor de mentalitate și incapacității de acceptare a viziunii existențiale. Diferența de natură religioasă este unul dintre obstacolele acestui proces, dar reprezintă în același timp și o nouă dimensiune intelectuală. În spațiul oriental, experiența religioasă este concentrată în prezența obsesivă a zeităților care domină existența. Acceptarea contrastelor religioase abolesc ideea primitivă că „zeii nu sunt decât o îngrămădire monstruoasă de nebunii, cruzimi şi superstiții, abolite din fericire de progresul raţional al omului" [4, pag. 34].

Ideea de progres reprezintă o caracteristică comună a operelor eliadești și hesseene. În „Lupul de stepă" aceasta este abordată dintr-o perspectivă critică. Tendința spre un progres rapid, continuu este o cale lentă spre autodistrugere, evidențiind ideea de progres spiritual. Lumea reprezintă un ansamblu de semnificații, contexte și momente evolutive, care au drept bază comună istoria civilizațiilor. Totuși, teoriile filosofice care vizează conexiunea Occident-Orient și ideea de progres sunt greu acceptate și asimilate de indivizi. Confruntarea Occident-Orient încă continuă, fiind înțelese ca două dimensiuni spirituale diferite, fiecare având identități, ideologii, nivel specific de trai, de cultură și dezvoltare. Discriminarea, indiferența, superioritatea sunt bariere de depășit pentru stabilirea unor relații internaționale durabile. Aceste bariere au rădăcini implantate în trecut, cultivate de promulgatorii creștinismului, pentru care religia era un mod de manipulare a majorității. În pofida acestui lucru, există oameni care reușesc să descopere adevărata față a civilizațiilor, nu fără depunerea unui efort colosal. Eliade susținea: „aceeaşi opacitate şi acelaşi orgoliu occidental au dovedit-o

misionarii creştini faţă de culturile asiatice, bunăoară. Au trebuit să treacă multe zeci de ani ca misionarii să înţeleagă funcția în cultele indiene" [6, pag. 127].

Diferențierea sacrului și profanului reprezintă de asemenea un liant al textelor eliadești și hessiene, fiind văzute ca o controversă. Această diferențiere nu constă într-o deosebire totală a acestor dimensiuni, căci ambele au aceeași sursă de existență: situațiile arhaice, arhetipurile. Condiția profanului este renunțarea la orice formă religioasă sau spirituală, touși esența ei nu este lipsită de nuanțe religioase. Acest fenomen oferă oportunitatea de a renunța la domeniul sacrului sau invers, la domeniul profanului. În acest mod persoanele trec printr-un cerc de civilizare, părăsind domeniul sacrului și propriile aspirații în favoare unei căutări chinuitoare.

Despre încercările lui Hesse și Eliade de a apropia Occidentul de Orient, putem spune că cei doi promotori ai culturii și filosofiei indiene au produs numeroase oscilații în maniera gândirii și cea comportamentală a occidentalilor. Ideile filosofice orientale erau greu acceptate de occidentali. Orientalii, pe de altă parte, priveau și ei ideile occidentale cu a anumită doză de scepticism. Din punct de vedere atitudinal erau pe aceeași balanță. Mentalitatea celor din Vest nu a fost înțeleasă pe deplin niciodată de cei din Est. Totuși când occidentalii reveneau acasă, cu ei se producea o schimbare, copleșiți fiind de o forță spirituală uimitoare.

Evenimentele ce au bulversat Europa primei jumătăți a secolului al XX-lea au marcat întreaga intelectualitate occidentală. Iată de ce pentru Mircea Eliade și Hermann Hesse călătoriile în India au fost cumva un mijloc de evadare din haos instalat, o punte de trecere peste contradicțiile și problemele care puneau stăpânire pe omenire. După cum vor mărturisi mai târziu ambii, călătoria în India a fost esențială nu doar prin faptul că au evadat din lumea disperării, dar prin descoperirea unei noi filosofii. Cultura indiană va reprezenta pentru ei o dimensiune aparte. Conform ideilor filosofice indiene, omul nu este sclavul propriilor moravuri și gânduri. E stăpânul vieții și se poate bucura de ea, căpătând nuanțe de sacralitate. Eliade menționa chiar că această călătorie i-a permis să descopere trei adevăruri mari. Primul adevăr are la bază relația Orient-Occident. Dacă intelectualitatea civilizației este pregătită să cunoască lumea din jur și să o descopere, atunci orientalii sunt îndreptați spre descoperirea și cunoașterea lumii personale. O știință aparte reprezintă tehnicile de meditație, iar Eliade a fost pasionat de acestea. A practicat yoga, tantra, samkhya, având oportunitatea să se auto-descopere. Acestea au reprezentat, în cazul său, un imbold pentru pătrunderea în specificul celorlalte tradiții orientale. Al doilea adevăr are caracter practic. Toate cunoștințele și informațiile asimilate despre esența adevărului trebuie trăite. Nucleul acestei teorii constă nu în găsirea adevărului, dar în personalizarea acestuia, de a-l face parte componentă a personalității tale. Ezoterica are ca fundament experiențele emotive personale. Eliade a fost impresionat de tainele ezoterice și a pus accentul pe importanța studierii acestora nu doar din perspectivă mistico-religioasă, dar și din perspectiva psihologică. Elizabet Vanderhill, în lucrarea intitulată „Misticii secolului XX”, îl califică pe Eliade drept unul din principalii contribuitori la decodificarea misticului din culturi, folclor și religii. Al treilea adevăr îl constituie calea de autoperfecționare a omului. După ce acesta își descoperă toate laturile subconștiente și își asimilează adevăruri și calități, urmează o autoanaliză și stabilirea unor noi performanțe pentru a ajunge spre ideal. Mijloacele perfecționării constau în tehnicile de

meditație profundă. Viziunile eliadești asupra existenței, a artei, a morții sunt expuse de autor în cartea „Tainele Indiei”, volum ce include eseurile „Tehnica şi educaţia culturii spiritului”, „Meditaţia”, „Contemplaţia”, „Inspiraţia" și „Reverie şi automatism mental”.

Tendința celor doi autori de a prezenta evenimentele romanești în concordanță cu evenimentele ce se petrec în lume și cu evenimentele din viața personală duc la nașterea unei relații sincretice. Împletirea elementelor filosofice, mitologice și fantastice reprezintă o imagine deplină a unei Indii cu un bagaj bogat de tradiții și obiceiuri care se mai păstrează cu sfințenie. Acest fapt îi fascinează pe ambii scriitori și e exemplificat minuțios în „Maitreyi” și în „Sidhartha”. Prin existența și opera pe care ne-au lăsat-o, cei doi creatori rămân promovatorii orientalismului în cultura europeană a secolului al XX-lea, deoarece, datorită moștenirii literare și filosofice pe care ne-au lăsat-o, cultura și civilizația Indiei a început să fie privită din altă perspectivă, iar valorile culturale ale națiunilor orientale au încetat să mai fie subestimate.

BIBLIOGRAFIE

1. Charest, Normand, *Voyage en Orient de Hermann Hesse*, în Monde du Graal, 2010, nr. 281.
2. Eliade, Mircea, *...în corespondență cu Petru Comarnescu*, în Manuscriptum, 1978, nr. 9.
3. Eliade, Mircea, *Fragments d'un journal*, Paris, Gallimard, 1981.
4. Eliade, Mircea, *Images et symboles*, Gallimard, 1986.
5. Eliade, Mircea, *Aspects du mythe*, Gallimard, 1963.
6. Eliade, Mircea, *Insula lui Euthanasius*, Humanitas, 2004.
7. Fonari, Igor, *Specificul asimilării credințelor indiene de către Mircea Eliade*, în Mircea Eliade - o nouă legendă a secolelor, ediția a III-a, Chișinău, 1998.
8. Lăpădat, Ionela, *Gândirea simbolică în opera lui Mircea Eliade*, în *Mircea Eliade - o nouă legendă a secolelor*, ediția a III-a, Chișinău, 1998.
9. Lionel, Richard, *Hermann Hesse, une quete spirituelle*, în Magazine litteraire, 2007, nr. 462, p. 53-54.
10. Акопян, Якоб, *Поэтика романов Германа Гесса в свете синтеза запада и востока*, Ереван, 2006.